

УДК 070

ЛІД ЯК КОМПРЕСОВАНА ФОРМА МОВЛЕННЯ

Євграфова А.О.

Сумський державний університет, м. Суми

У статті розглядається роль ліду в архітектонічній організації журналістського тексту.

Ключові слова: лід, архітектоніка, текст

Проблема архітектоніки журналістського тексту обговорювалася багатьма вченими (В.В. Різун, М.Дм. Прилюк, А.П. Коваль, В. Здоровега, В. Вайшенберг). Темі експозиції матеріалу, його розташуванню в аспекті видавничої справи та редагування присвячені праці М.С. Тимошика, В.Е. Шевченко.

Термін лід (англ. lead – іти попереду, очолювати) має низку синонімів: вріз, врізка, модифікований вступ (modified summary lead), blind lead, вступ, зачин, втяжка, гучний заголовок і т. под. Серед ряду визначень ліду зупинимося на деяких: „Лід – це вводна частина, enter, перший хід. Лід слугує настройщиками, притягує увагу до смислу, пропонує тему та ритм” [3, с. 158].

Лід – виділений в інтонаційний чи графічний спосіб перший абзац журналістського матеріалу [2, с. 50].

Вріз (те саме, що лід) – стиснуте повідомлення, яке пояснює або коментує текстовий матеріал [4, с. 49].

У цих та інших визначеннях переважає думка про те, що лід передує основному текстовому матеріалу, несучи в собі інтригу для читача.

Новизна роботи: на широкому ілюстративному матеріалі показати роль та функції ліду, його зв'язок з загальним текстом.

Мета роботи – прослідкувати, наскільки і яким чином лід кореспондується зі смисловою стороною тексту.

Мета визначила завдання нашого дослідження:

- на основі теорії тексту розглянути типи лідів;
- визначити, як різновиди лідів зв'язані із текстовим матеріалом;
- запропонувати розгляд лідів з урахуванням їх проєкцій на весь текст, його композицію і змістові контрапункти.

Постановка проблеми. На перший погляд, лід – це початок, зачин журналістського тексту, який для того і продукується в газеті, щоб орієнтувати читача у матеріалі, у проблематиці та заохочувати його до читання.

Пояснення щодо ліду та його призначення для мови газети укладаються в такі постулати: лід – „вводна частина” (Є.В. Чернікова), „перший абзац” (Ю.М. Бідзіля),

„стиснуте повідомлення” (В.Е. Шевченко), „провідний абзац” (В. Здоровега), „короткий виклад журналістського матеріалу” (І.Л. Михайлин), „висвітлює головне” (В.В. Ворошилов), „у стислій формі містить найважливішу інформацію” (В.В. Вайшенберг) та под. Ця інформація не виходить за межі того, що визначає місце розташування ліду по відношенню до всього матеріалу, а також акцентує увагу на тому, що лід визначає тему, тим самим „провокує” познайомитися чи навпаки не знайомитися з запропонованим матеріалом.

Ми намагаємося окреслити інший підхід до сприйняття цього терміна, поставивши його в ряд з такими компресованими формами мовлення, як реферат, анотація та заголовок, і розглянути його крізь призму категорії тексту у ролі актуалізатора текстової інформації. Можливо, такий підхід буде спробою доповнити змістовий (про що йдеться в матеріалі), структурний (яка композиція), прагматичний (яке призначення) аспекти, в яких, як правило, висвітлюється інформація у будь-яких текстах. Щодо ліду, то саме про призначення (викликати увагу, пояснити, прокоментувати матеріал і т. ін.) говорять дослідники, всі ті, хто займається журналістськими проблемами. Таким чином питання полягає у наступному.

Дійсно, лід, виконуючи своєрідну роль зачину, як правило, органічно входить у текст, формуючи початок матеріалу.

Лід ми розглядатимемо як одиницю тексту, тобто складову тексту, яка має всі або більшість суттєвих ознак, що характеризують ціле. Суттєвими ознаками тексту виступають, як відомо, тематична, смислова та стилістична єдність, комунікативна направленість, зв'язність, цілісність. Априорі всі ці ознаки, але з різним ступенем повноти, має й лід.

Наводимо декілька прикладів лідів.

Вільний час Ілона Яковлева проводить у мандрах: любить годувати голубів у Женеві, ніжитися під сонцем на Карибських островах, слухати оперу у Відні, кататися на лижах в Австрійських Альпах, милуватися заходом сонця в Домініканській Республіці. І одяг носить недешевий: серед її улюблених марок – „Ескада”, „Ферре” та „Дольче і Габбана”. Прикраси – Шопард і Тіффані, Версаче („Україна молода”, 9 грудня 2003 р.).

Очевидно, що цей лід-розповідь починається з відповіді на питання „хто?”, акцентується увага на особі. І можна легко спрогнозувати, що далі йтимуть більш детальні біографічні дані, що цілком вписується у традиції „жовтої преси”. Подібний лід характеризується завершеністю і не несе будь-якої інтриги. Подальший текст дійсно знайомить з життям, уподобаннями Ілони Яковлевої.

Мікротема даної статті сформульована в ліді – стан безтурботного сп'яніння оточуючим, передчуття того, що нічого не відбудеться неочікуваного.

Інший приклад. Шукайте гроші в парку і на АЗС [Лід] Якщо сейф не відчиняється, його виносять („Україна молода”, 9 грудня 2003 р.).

Лід складається з одного речення. У ньому закладена тема – пограбування. І звичайно очікувати патогенний текст, де буде дана відповідь на питання „коли?”, „де?”, „хто?”. Лід такого типу несе імпліцитне ствердження негативного змісту на самому поверхневому рівні.

Наступний приклад. Розширити доступ громадян до законотворчого процесу. [Лід] Загальновідомою є ключова роль комітетів Верховної Ради України в забезпеченні високої якості законотворчої роботи, що, в свою чергу, неможливо без залучення інтелектуального потенціалу суспільства під час підготовки та розгляду законопроектів, без високого професіоналізму працівників секретаріатів комітетів і насамперед їхніх керівників („Голос України”, 2 лютого 2008 р.).

Цей лід, по-перше, написаний в офіційно-діловому стилі. По-друге, він нібито гарантує роз’яснення положень щодо доступу громадян до законотворчого процесу. Але подальший текст, розрахований на широку аудиторію пересічних громадян, якраз і не містить очікуваних рекомендацій. Весь текст заповнений переліком тих органів та виконавчих структур, які повинні сприяти громадянам в інформуванні з законотворчих питань. Очікування читача не справджується: маса деталей – і відсутність відповіді на питання, як же повинен здійснюватися доступ громадян до законотворчого процесу. Таким чином, лід не має позитивного значення в розкритті теми. Він носить формальний характер і має ефект „обманутого очікування”.

Наступна назва „Ознайомлений незнайомец” побудована на оксимороні і тому вже є експресивною. Після цього заголовку лід теж має контрастний характер. У тексті це відбилосся так: „Кажуть, що з півстоліття тому в Україні часто згадували італійське місто Болонь із тієї причини, що дуже модними стали плащі з тканини, що мала таку саму назву. Сьогодні її згадують також часто, але не з причини модного одягу, а у зв’язку з кардинальними змінами у вітчизняній освіті. Вже чимало наших студентів відчуло їх на собі, хоча мало хто з нас знає, а що ж таке Болонський процес, яка його історія? Отже... („Резонанс”, №3-5, 2008 р.) Відповідь на це питання дають освітяни, причому неоднозначну. Кожний фахівець обстоює своє власне бачення, незважаючи на офіційну думку. Це створює атмосферу невимушеної розмови. А закладений у назві „знайомий незнайомец” так і залишиться „незнайомцем”. Щодо ролі ліду, то він якби програмує зміст журналістського тексту, в його (ліді) основі закладений контраст, і розвиток отримує друга частина, бо вона визначена як головна тема – суть Болонського процесу.

Згадка про болоневі плащі є лише приводом для того, щоб з’явилася можливість обговорювати серйозну нагальну проблему організації навчального процесу у вищому навчальному закладі, який отримав назву Болонський процес.

Таким чином, лід допомагає окреслити коло проблем функціонального спрямування в осмисленні організації цілого тексту, де лід є його сегментом.

Серед лідів, які ми розглядали відносно до тексту, можна визначити різновиди, відомі із наукової літератури як такі, що містять стисле або стиснуте повідомлення, що дають орієнтири стосовно певної події чи ситуації, у чіткій і зрозумілій формі узагальнюють найсуттєвішу інформацію.

Публіцистичний текст членується на такі компоненти, як розділ, фрагмент, абзац, може мати лід, який чітко виокремлюється своєю будовою? Це, по-перше, та частина, яка виділяється графічно, набирається чорним шрифтом і розташовується між заголовком і текстом. Лід несе на собі тематичне та смислове навантаження. Щоб всі компоненти тексту були зв’язані, використовуються позамовні засоби

організації (зміст, призначення, умови, спілкування), а також власне мовні засоби: інтонація, сполучні слова та ін. Лід містить з погляду актуального членування дане, і в той же час воно є новим, бо називає проблему; увесь наступний рух тексту йде від цього даного. Зміст і форма реально невіддільні. „Організація плану вираження (упорядкування мовного втілення) належать до компетенції архітектоники” [1, с. 6].

Архітектоніка – наука про структуру і композицію. Термін архітектоніка звичайно і вживається для позначення структури предмета та явища, системи його найсуттєвіших компонентів. В архітектоніці публіцистичного тексту лід, хоча і відокремлений від нього, тісно зв'язаний з ним, виконуючи роль початкового абзацу. Справедливо його називають „ударним”, бо це початок, який „пропонує тему і ритм” (Чернікова Є.В.). Далі ця „нитка” по-різному проходить через текст.

Ліди, як правило, містять ключові слова, тобто такі, які є стрижневими для структури контекста. Ці ключові компоненти ліду можуть слугувати мовленнєвим позначенням його ідеї, співвідноситися з його темою.

Напр.: „Мазера-Фест”. [Лід] Чотири феєричні дні в Полтаві! („День” – №99, 6 червня 2008 р.) І далі в тексті: Перший день розпочався „Днем українського кіно”. Другий фестивальний день пройде під знаком „Народні музики”. У суботу та неділю (3-ій та 4-ий день) Співоче поле буде віддане рок-гуртам та відомим співакам. У цьому випадку „чотири” стає знаковим, бо визначає послідовність дійства протягом чотирьох днів.

Серед лідів, які ми опрацювали, є такий, де вріз має форму питального речення. Назва статті „У Криму культивується „журналістика ненависті”. [Лід] Чому Мін'юст України, прокуратура та Держтелерадіо це допускають? („День”, №68, 12 квітня 2008 р.) Здавалося б, що стаття повинна вмістити відповідь на це запитання. Принаймні, це було б логічно. Але запит не задовольняється, навпаки, цей текст супроводжується цілим каскадом питальних речень. „Ви вирішили і будете. Тому що ви звикли, що абсолютно все вам сходить із рук,” – це звинувачення на адресу кримських татар. А дали журналістка задає риторичні запитання: „Землі хочете? Якої? Яку у вас відняли? А хто і коли вам її давав? Коли висіляли звідси, хіба в когось були земельні наділи у власності? Це за радянської влади? Так любите свою історичну Батьківщину? А що зробили, повернувшись сюди з вигнання? Хорошого що?” У статті відчувається негативна заданість.

Зрештою нас цікавила архітектоніка статті, де лід питального характеру повинен би провокувати відповіді, а не питання, як це пропонується у тексті. Це говорить про те, що лід не тільки визначає тему та ідею, він може сформувати парадоксальний текст, де зміст ліду і розвиток теми не збігаються.

Зрозуміло, що лід певним чином завжди має дотик до архітектонічної будови, чи то буде стверджувальний контекст, чи навпаки – заперечувальний.

Лід як компонент структури тексту виконує різні функції, і головною ознакою його є те, що він просякає у зміст.

Список літератури

1. Коваль А.П. Композиція та архітектоніка публіцистичного тексту // Особливості мови і стилю засобів масової інформації. – К.: Вища школа, 1983. – С. 5-18.
2. Терміни, мас-медіа, постаті / За заг. Ред. Ю.М.Бідзілі. – Ужгород: ВАТ „Видавництво „Закарпаття”, 2007. – 224 с.
3. Черникова Е.В. Литературная работа журналиста: учебник для студентов вузов. – М.: Гардарики, 2007. – 187 с.
4. Шевченко В.Е. Система рубрикацій газети – основа її архітектонічної організації // Наукові записки Інституту журналістики. – К., 2003. – Т.13. – С. 45-50.

Євграфова А.А. Лид как компрессованная форма речи

В статье рассматривается роль лида в архитектурной организации журналистского текста.

Ключевые слова: лид, архитектоника, текст

Yevgrafova A. The lead as a compress speech form

This article deals with the role of lead in the architectonic organization of the journalist text.

Key words: lead, architectonic, text

Пост упила до редакції 14.08.2008 р.